

Knabstrup keramik

Af Jørgen Ablefeldt-Laurvig

Knabstrup Teglværk grundlagdes i 1856 af etatsråd Frederik Lunn, som påbegyndte en produktion af mursten, først hovedsagelig af røde sten, som bl.a. er benyttet til ombygning af hovedbygningen til herregården Knabstrup, som blev delvis nyopbygget i begyndelsen af 1860erne. Senere kom de meget populære gule sten med »røde flammer«, en så karakteristisk sten, at fabrikkens ældre folk på lang afstand kan udpege huse byggede med Knabstrup sten. Murstenene blev brændt i to store ovne, en »rundovn« og en »langovn«, byggede efter det kendte tyske Hoffmannske princip, og disse ovne benyttedes helt indtil 1969. Et jernbanespor i tilknytning til Knabstrup station tillige med en ikke alt for lang afstand fra hovedstaden var medvirkende til en stadig og god afsætning.

I 1893 tilbød teglværkets daværende ejer ingeniør Villars Lunn teglværksbestyrer Hans Henrik Schou fra Mullerup Teglværk stillingen som driftsleder på Knabstrup Teglværk, hvilket Schou tog imod, samtidig med, at han fortsatte driften af Mullerup Teglværk. Få år senere i 1897 købte Henrik Schou Knabstrup Teglværk, lavede det til et aktieselskab og fik sin onkel Phillip Schou indvalgt i bestyrelsen, et heldigt valg, da Phillip Schou var direktør for Den Kongelige Porce-lainsfabrik og fajancefabrikken Alumina, og havde en stor keramisk erfaring, og det må formodes, at det var ham, som fik sin nevø interesseret i at påbegynde den keramiske produktion i Knabstrup.

I begyndelsen af dette århundrede fik Schou en tysker, Wünsche, hertil for at være behjælpelig med at bygge en ovn til brænding af keramik. Denne mand blev bistået af Valdemar Petersen, kaldet Valdemar Smed, og allerede i 1903 kunne man begynde nogle små forsøg med brænding af lertøj. Wünsches søn Erik, som havde undervist på en kunsthåndværkerskole i nærheden af Hamborg, blev kaldt hertil, og hans keramiske viden blev til uvurderlig nytte for den produktion, der skulle startes. Man anskaffede samtidig en pottepresser, den største af sin art her i landet, hvormed man kunne presse urtepotter. Fremgangsmåden var følgende: man havde en jernform, hvori lermassen skulle presses; denne blev først smurt med olie eller tran for bedre at kunne slippe formen. Desværre medførte dette også, at den fedtede flade var uegnet til glasering eller begitning efter første brænding, der måtte en ekstra brænding til, for at glasuren kunne holde. Den proces, som lervarerne gennemgik, var almindeligvis: Udformningen, som skete ved presning i en jernskabelon eller ved, at en ting blev drejet op, derefter begitning, dekorering, glasering, brænding og sortering.

Det, man gik i gang med først, var en storstilet produktion af gartnerartikler, særlig urtepotter, og som det ses af prislisterne, var der et meget varieret sortiment at byde på og til meget forskelligartede priser. Urtepotterne skulle have fude at stå på, og de mest heldige eksemplarer med dekorationer blev solgt som urtepotteskjulere. Tillige blev der lavet en hel del artikler til kirkegårde, og her var der et sortiment af gravkors, hvori man kunne plante mindre vækster, tilligemed de tragtede vaser af en art, der endnu benyttes, men som dog i dag er af plastic.

Erik Wünsche påbegyndte også en større produktion af husholdningsartikler, af hvilke en del var støbt i form. Fremgangsmåden, som benyttedes her, var meget anderledes end den forannævnte, hvor man støbte genstandene ned i en jernskabelon. Her fyldtes nogle gibsforme med en lervælling. Når så den porøse gibs havde suget en del af den våde lermasse efter at have stået i nogen tid, så aftoges formenes mange dele, der under støbningen havde været holdt sammen af nogle jernbånd. Støbeformene kunne anvendes utallige gange, hvis man var omhyggelig med det skrøbelige materiale. Efter aftag-

**Køb
Deres Pottemagervarer
fra**

**Lervarefabrik,
Knabstrup.**
Største Maskinpottemageri i
Skandinavien.

Salmestalle 1 Kjøbenhavn 1912.

**Bedste Varer. Billigste Priser.
Største Løjer
Hurtig Ekspedition.**
Illustreret Prisliste sendes paa Forlangende.

Syltekrucker.
Mælkefåde.
Stegefåde.
Skaale.
Kogepander.
Stegepander.
Mælkebækker.
Kransfåde.
Cylinderkrucker.
Ørtingfåde.
Tallerkner.
(Dyle og Stude)
Gulekrucker.
Flødefåde.
Vaskfåde.
(Bæskåle)
Kuglorme.
Grise.
Bækkruse.
Duereder.
Flødepotter.
Kaffekander.
Teepotter.
Kaninskaale.
Urtepottefåde.
Krus.
Urtepotter med Fod.
Hængeskaale.
Gravringe.
Flødeskaaler.
Gævekors.
Spyttebækker.
Kammerpotter.

Fig. 1. Et udpluk af varesortimentet omkring 1915, som viser, at lervareproduktionen var kommet godt i gang på dette tidspunkt. Skulle nogle af leserne være i besiddelse af sådant, vil Holbæk Museum utvivlsomt være interesseret i at se det.

PRIS-LISTE

fra

Knabstrup Lervarefabrik.

Største Maskin-Pottemageri i Skandinavien

Selvmedalje i Kjøbenhavn 1912.

Bedste Varer. - Billige Priser. - Største Lager. - Hartligste Ekspedition.

Telegramadresse: **Knabstrup Lervarefabrik pr. Knabstrup.** Post- og Jernbaneadresse: **Knabstrup Lervarefabrik pr. Knabstrup.** Telefon: **Knabstrup 35.**

Benævnelser	Pris			Tværmaal foroven		I et Vindue paa ca 2 1/2 Kvadratmeter (2-2 1/2 Alen) kan der staa omrent:
	pr. 1000 Stk.	pr. 100 Stk.	pr. Stk.	indvendig omrent:	indvendig omrent:	
Stiklepottes, Nr. 1	Kr. 16.00	Kr. 1.75	2 Ore	6 1/4 cm.	5 1/2 cm.	560 Stk.
do. » 2	» 17.00	» 2.00	3 »	8 »	7 »	425 —
do. » 3	» 18.00	» 2.25	3 »	9 »	8 »	270 —
Verbenpotter, Nr. 1	» 25.00	» 2.75	4 »	10 1/2 »	9 1/2 »	200 —
do. » 2 tysk Façon (uden Kant foroven)	» 26.00	» 3.00	4 »	10 1/4 »	9 1/4 »	210 —
do. » 3	» 30.00	» 3.25	5 »	11 1/4 »	10 1/4 »	150 —
Besedapottes, Nr. 1 (almindelige)	» 36.00	» 4.00	6 »	13 »	12 »	150 —
do. » 2 (store)	» 40.00	» 4.50	7 »	14 1/2 »	13 »	100 —
Sommerlekkepottes, Nr. 1 (almindelige)	» 55.00	» 6.25	8 »	15 1/4 »	14 1/4 »	—
do. » 2 (store)	» 62.00	» 6.50	9 »	17 »	15 1/2 »	—
Vinterlekkepottes, Nr. 1 (smaa)	» 85.00	» 9.50	11 »	18 1/4 »	17 »	—
do. » 2 (almindelige)	» 100.00	» 11.00	13 »	19 1/4 »	18 1/4 »	—
do. » 3 (store)	» 115.00	» 13.00	15 »	21 »	19 1/2 »	—
Vinpottes, Nr. 1	» 20.00	» 2.25	22 »	24 1/2 »	21 1/2 »	—
do. » 2	» 28.00	» 3.00	30 »	27 1/2 »	24 1/2 »	—
do. » 3	» 35.00	» 3.50	45 »	29 1/2 »	26 1/2 »	—
Palmepottes, Nr. 11	» 55.00	» 6.50	65 »	32 1/2 »	29 »	—
do. » 12	» 77.00	» 8.50	85 »	35 1/2 »	31 1/2 »	—
do. » 13	» 110.00	» 12.50	125 »	38 »	34 »	—
do. » 14	» 150.00	» 17.50	175 »	40 1/4 »	36 1/2 »	—
do. » 15	» 220.00	» 25.00	250 »	43 »	39 »	—

Salgs vilkaar.

Naar en Ordre beløber sig til mindst 150 Kr., leveres Varerne fragtfri paa Køberens nærmeste Jernbanestation (Bornholm og Langeland undtaget). Ved mindre Bestillinger gælder Priserne paa Knabstrup Station.

Solide Købere indrømmer vi 3 Maaneders rentfri Kredit. For Betaling senest 14 Dage efter Afsendelsesdagen gives 1 1/2 pCt. Rabat.

Indbetalinger bedes sendt direkte til Fabriken, og kun Kvittering herfra er gyldig.

500 Stk. Urtepotter af samme Nummer beregnes efter 1000 Stk. Prisen.

Emballagen tages tilbage til den noterede Pris, naar den — tilligemed Pakkematerialet — tilbageendes fragtfri og i uskadt Stand i Løbet af 14 Dage.

Vend om!

Fig. 2. Prislisterne fra 1916 på denne og modstående side giver et godt indtryk af Knabstrups formåen; mange af artiklerne bliver i dag fremstillet af plastic, og dette viser nok bedst de ændrede konkurrencevilkår.

Ampler.		Gravkors.		Mælkefade.		Syltekrucker.		Frieopoter med Fad.	
No. 1 (ca. 20 x 26 Cm.) 115		No. 1 (ca. 20 x 26 Cm.) 210		No. 1 (ca. 27 1/2 Liter) 96		No. 1 (ca. 1/2 Liter) 33		No. 1 (ca. 20 x 26 Cm.) 115	
No. 2 (ca. 28 1/2 x 27 1/2) 115		No. 2 (ca. 28 1/2 x 27 1/2) 200		No. 2 (ca. 30 1/2 Liter) 127		No. 2 (ca. 1 Liter) 49		No. 2 (ca. 20 x 26 Cm.) 115	
Bagefade.									
(De fleste af disse er af samme størrelse)									
Blimmerkander.									
(De fleste af disse er af samme størrelse)									
Boller.									
(De fleste af disse er af samme størrelse)									
Bottefade.									
(De fleste af disse er af samme størrelse)									
Duekrus.									
No. 1 (ca. 12 Cm.) 78									
No. 2 (ca. 12 Cm.) 120									
No. 3 (ca. 12 Cm.) 150									
No. 4 (ca. 12 Cm.) 190									
No. 5 (ca. 12 Cm.) 230									
Bænder.									
No. 1 (ca. 19 Cm.) 42									
Dorslag.									
No. 1 (ca. 18 Cm.) 138									
No. 2 (ca. 21 Cm.) 161									
Fade.									
(De fleste af disse er af samme størrelse)									
Flødefade.									
No. 1 (ca. 1 1/2 Liter) 80									
No. 2 (ca. 2 1/2 Liter) 110									
Flødepotter.									
No. 1 (ca. 14 Cm.) 23									
No. 2 (ca. 17 Cm.) 32									
No. 3 (ca. 18 1/2 Cm.) 47									
No. 4 (ca. 20 Cm.) 57									
No. 5 (ca. 23 1/2 Cm.) 86									
Flødekrucker.									
No. 1 (ca. 1 Liter) 50									
Grønsåbe.									
No. 1 (ca. 24 1/2 Cm.) 138									
No. 2 (ca. 28 Cm.) 168									
No. 3 (ca. 31 1/2 Cm.) 188									
No. 4 (ca. 35 Cm.) 255									
Hønskander.									
No. 1 (ca. 19 Cm.) 66									
No. 2 (ca. 22 Cm.) 87									
No. 3 (ca. 25 Cm.) 109									
No. 4 (ca. 28 Cm.) 130									
No. 5 (ca. 31 Cm.) 150									
No. 6 (ca. 34 Cm.) 180									
Kaffekander.									
No. 1 (ca. 1/2 Liter) 85									
No. 2 (ca. 1 Liter) 103									
Kagefade.									
No. 1 (ca. 19 Cm.) 92									
No. 2 (ca. 22 Cm.) 125									
No. 3 (ca. 25 Cm.) 155									
No. 4 (ca. 28 Cm.) 195									
Kammerpotter.									
No. 1 (ca. 16 Cm.) 100									
No. 2 (ca. 18 Cm.) 125									
No. 3 (ca. 20 Cm.) 150									
Kruskande.									
No. 0 (ca. 1/2 Liter) 69									
No. 1 (ca. 1 Liter) 72									
No. 2 (ca. 1 1/2 Liter) 84									
Kuggepander.									
No. 1 (ca. 2 1/2 Liter) 100									
No. 2 (ca. 3 Liter) 132									
No. 3 (ca. 4 Liter) 185									
No. 4 (ca. 6 Liter) 250									
Krucker.									
(De fleste af disse er af samme størrelse)									
Krus.									
No. 1 (ca. 1/2 Liter) 25									
No. 2 (ca. 1 Liter) 30									
Mælkekrucker.									
No. 1 (ca. 2 Liter) 106									
No. 2 (ca. 3 Liter) 142									
No. 3 (ca. 4 Liter) 175									
No. 4 (ca. 5 Liter) 255									
Mælkekrucker.									
No. 1 (ca. 1/2 Liter) 33									
No. 2 (ca. 1 Liter) 49									
No. 3 (ca. 1 1/2 Liter) 65									
No. 4 (ca. 2 Liter) 81									
No. 5 (ca. 2 1/2 Liter) 97									
No. 6 (ca. 3 Liter) 113									
No. 7 (ca. 3 1/2 Liter) 129									
No. 8 (ca. 4 Liter) 145									
No. 9 (ca. 4 1/2 Liter) 161									
No. 10 (ca. 5 Liter) 177									
No. 11 (ca. 5 1/2 Liter) 193									
No. 12 (ca. 6 Liter) 209									
No. 13 (ca. 6 1/2 Liter) 225									
No. 14 (ca. 7 Liter) 241									
No. 15 (ca. 7 1/2 Liter) 257									
No. 16 (ca. 8 Liter) 273									
No. 17 (ca. 8 1/2 Liter) 289									
No. 18 (ca. 9 Liter) 305									
No. 19 (ca. 9 1/2 Liter) 321									
No. 20 (ca. 10 Liter) 337									
No. 21 (ca. 10 1/2 Liter) 353									
No. 22 (ca. 11 Liter) 369									
No. 23 (ca. 11 1/2 Liter) 385									
No. 24 (ca. 12 Liter) 401									
No. 25 (ca. 12 1/2 Liter) 417									
No. 26 (ca. 13 Liter) 433									
No. 27 (ca. 13 1/2 Liter) 449									
No. 28 (ca. 14 Liter) 465									
No. 29 (ca. 14 1/2 Liter) 481									
No. 30 (ca. 15 Liter) 497									
No. 31 (ca. 15 1/2 Liter) 513									
No. 32 (ca. 16 Liter) 529									
No. 33 (ca. 16 1/2 Liter) 545									
No. 34 (ca. 17 Liter) 561									
No. 35 (ca. 17 1/2 Liter) 577									
No. 36 (ca. 18 Liter) 593									
No. 37 (ca. 18 1/2 Liter) 609									
No. 38 (ca. 19 Liter) 625									
No. 39 (ca. 19 1/2 Liter) 641									
No. 40 (ca. 20 Liter) 657									
No. 41 (ca. 20 1/2 Liter) 673									
No. 42 (ca. 21 Liter) 689									
No. 43 (ca. 21 1/2 Liter) 705									
No. 44 (ca. 22 Liter) 721									
No. 45 (ca. 22 1/2 Liter) 737									
No. 46 (ca. 23 Liter) 753									
No. 47 (ca. 23 1/2 Liter) 769									
No. 48 (ca. 24 Liter) 785									
No. 49 (ca. 24 1/2 Liter) 801									
No. 50 (ca. 25 Liter) 817									
No. 51 (ca. 25 1/2 Liter) 833									
No. 52 (ca. 26 Liter) 849									
No. 53 (ca. 26 1/2 Liter) 865									
No. 54 (ca. 27 Liter) 881									
No. 55 (ca. 27 1/2 Liter) 897									
No. 56 (ca. 28 Liter) 913									
No. 57 (ca. 28 1/2 Liter) 929									
No. 58 (ca. 29 Liter) 945									
No. 59 (ca. 29 1/2 Liter) 961									
No. 60 (ca. 30 Liter) 977									
No. 61 (ca. 30 1/2 Liter) 993									
No. 62 (ca. 31 Liter) 1009									
No. 63 (ca. 31 1/2 Liter) 1025									
No. 64 (ca. 32 Liter) 1041									
No. 65 (ca. 32 1/2 Liter) 1057									
No. 66 (ca. 33 Liter) 1073									
No. 67 (ca. 33 1/2 Liter) 1089									
No. 68 (ca. 34 Liter) 1105									
No. 69 (ca. 34 1/2 Liter) 1121									
No. 70 (ca. 35 Liter) 1137									
No. 71 (ca. 35 1/2 Liter) 1153									
No. 72 (ca. 36 Liter) 1169									
No. 73 (ca. 36 1/2 Liter) 1185									
No. 74 (ca. 37 Liter) 1201									
No. 75 (ca. 37 1/2 Liter) 1217									
No. 76 (ca. 38 Liter) 1233									
No. 77 (ca. 38 1/2 Liter) 1249									
No. 78 (ca. 39 Liter) 1265									
No. 79 (ca. 39 1/2 Liter) 1281									
No. 80 (ca. 40 Liter) 1297									
No. 81 (ca. 40 1/2 Liter) 1313									
No. 82 (ca. 41 Liter) 1329									
No. 83 (ca. 41 1/2 Liter) 1345									
No. 84 (ca. 42 Liter) 1361									
No. 85 (ca. 42 1/2 Liter) 1377									
No. 86 (ca. 43 Liter) 1393									
No. 87 (ca. 43 1/2 Liter) 1409									
No. 88 (ca. 44 Liter) 1425									
No. 89 (ca. 44 1/2 Liter) 1441									
No. 90 (ca. 45 Liter) 1457									
No. 91 (ca. 45 1/2 Liter) 1473									
No. 92 (ca. 46 Liter) 1489									
No. 93 (ca. 46 1/2 Liter) 1505									
No. 94 (ca. 47 Liter) 1521									
No. 95 (ca. 47 1/2 Liter) 1537									
No. 96 (ca. 48 Liter) 1553									
No. 97 (ca. 48 1/2 Liter) 1569									
No. 98 (ca. 49 Liter) 1585									
No. 99 (ca. 49 1/2 Liter) 1601									
No. 100 (ca. 50 Liter) 1617									

Alle Cm.-Maal betegner Genstandenes uendelige Tuummaal (foroven). Alle Liter-Maal angiver, hvad Genstandene rummer fyldt til Randaen

ningen af gibsformene henstod genstandene en tid til tørring, hvorefter også disse ting dekoreredes som beskrevet ovenfor.

Til husholdningen skulle der dengang anvendes mange lertøjsgenstande: Her var eksempelvis mange større eller mindre mælkefade, tykmælkskåle, flødefade og lignende, noget som fabrikeredes af alle samtidige lervarefabrikanter og pottemagere, ikke mindst af den nærmeste konkurrent Holbæk Lervarefabrik. Kaffekander, thekander, flødepotter og krus tog man også med på programmet, og her på disse glaserede varer sås oftest en grønlig dekoration, hvor man benyttede grønne farvenuancer, da det var en farve, som selv fremstillede på fabrikken. Også til bordbrug kom der genstande frem på markedet fra den ekspanderende fabrik. Her var det ikke mindst inden for fade og tallerkener, at man forsøgte sig, og til syltning fremstilledes der et stort opbud af syltekrucker, som var uhyre benyttet, da dåsekonserver var en stor luksus, og alle husholdninger selv henkogte.

Fig. 3. Et glimt fra pottemageriet 1927, hvor man ser den store jernform, hvori leret presseses af det ovenfor værende stempel, som det omtales i artiklen.

Til børnene lavede man sparegrise, i en model som i øvrigt har holdt sig op igennem årene. Sparegrisene blev støbt i form, som der er fortalt om foran. Til kæledyrene var der kaninskåle, hundeskåle og sågar duereder. Natpotter var dengang en stor artikel, ligesom man også fabrikerede spytbakker, noget der ellers ofte var fremstillet af støbejern. Ser man på plakaten, hvor nogle af de mange lervarer fra omkring 1916 er afbildet, så vil nutidens mere hygiejniske mennesker nok undre sig over, at man klarede sig med så små vaskefade, som netop disse her fra Knabstrup, men det er den karakteristiske dekoration, der bør fange øjet. Sådanne skåle er i dag uhyre sjældne og meget eftertragtede.

Henrik Schou havde mange tanker, som nok har været meget forud for sin tid. Allerede i 1918 begyndte han at sysle med tanker om, hvorledes det ville være muligt, at medarbejderne skulle få andel i et muligt stort overskud i de år, hvor virksomheden gik rigtig godt. Han havde seks børn i sit ægteskab og heraf kun een søn, som i øvrigt endte som overlæge på Filadelfia. Heldigvis var der eet af børnene, som allerede fra ganske lille havde været interesseret i, hvad der foregik i teglværket og på lervarefabrikken, og som allerede som ganske ung havde ført utallige besøgende rundt og fortalt om det hele.

Fig. 4. Når fliserne var pressede i form, stilledes de til tørre for senere at blive påmalede deres endelige dekoration. Billedet må formodes at være fra slutningen af 1930'erne.

Det var datteren Frida Schou. Hun havde oprindeligt haft tanker om at blive husholdningslærerinde eller sygeplejerske, men en tilfældighed fik hende til at ændre beslutning, og hun kom allerede som 21-årig til at bistå sin fader ved at blive teglværksforvalter på Mullerup Teglværk. Senere, da dette blev nedlagt grundet råvaremangel, idet leret skulle hentes meget langt borte og var af en slet kvalitet, overtog hun driften og forpagtningen af to af familiens gårde.

1926 bad familien Frida Schou om at komme hjem til Knabstrup Teglværk, da hendes fader igennem nogen tid havde haft et noget skrantende helbred. Hun var en uvurderlig støtte for sin fader i hans to sidste leveår, og da Henrik Schou døde i 1928, var det naturligt, at Frida Schou overtog ledelsen af de to virksomheder, trods det at det jo nok dengang har været meget usædvanligt med en kvinde i en sådan stilling. Her kom hun til at have sit daglige virke i 40 år og videreførte faderens livsværk sammen med adskillige fornyelser og forbedringer.

Fig. 5. Frk. Frida Schou omtalte flisefabrikationen som kunstfliser, og motivvalget på disse fliser viser bedst, hvor forskelligartede de så ud, og hvor meget de adskiller sig fra andre fliser.

Starten blev ikke let, og kriseårene i trediverne har været en kolossal udfordring, hvor Frida Schous medfødte dygtighed var medvirkende til at foretagendet overlevede.

Ambitioner var der nok af, og i 1936 påbegyndtes en flisefabrik, som stod færdig i oktober måned. Den skulle bruges til at fabricere, hvad man betegnede som kunstfliser. Dens daglige leder blev unge Erik Wünsche. Desværre gik der kun nogle få måneder, før fabrikken nedbrændte i januar 1937, antagelig grundet på en revne i en af tørreovnene, hvorfra den stærke hede på over 1000° forplantede sig op til den afdeling, hvor fliserne stod til tørre på nogle trærammer. Der var på det tidspunkt allerede ansat 15-20 medarbejdere ved denne produktion.

Fig. 6. Dele af det stel, som kaldtes »Bellman«, som først fremkom for ca. 35 år siden. Georg Berggreen fot.

Flisefabrikken blev dog hurtigt genopført og fungerede videre, indtil konkurrence udefra i efterkrigsårene i begyndelsen af 1950'erne fik den til at standse produktionen. Bygningerne kom til at blive anvendt til fabrikation af haveskulpturer, som også var noget af det, som kom til at slå Knabstrup-fabrikkens ry fast.

De fliser, som man i dag kender fra Knabstrup, er hovedsagelig, hvad der må betegnes som industrifliser, d.v.s. fliser til badeværelser, køkkener, bagerier, slagterier og lignende. Fliserne var i begyndelsen ofte hvidglaserede, men ret hurtigt kom man i gang med en noget speciel form for marmorering, som nok ikke mindst var fornøjelig for medarbejderne. Man fik den ønskede marmoreringseffekt ved at blæse sæbebobler eller ølskum hen på de nyglaserede fliser, og når så denne blanding var tørret ind, kunne brændingen foregå. Fliserne voldte i øvrigt en del problemer, da leret ikke var alt for velegnet. Det havde et for højt kalkindhold, og dette bevirkede, at fliserne bøjede sig i brændingen, og først efter at man var kommet frem til at lave tykkere fliser, var man ude over disse problemer.

Der er dog nogle fliser bevaret, som har et påmalet motiv. Enkelte findes endnu i fabrikkens egen samling. På disse ses fiskerkoner og andre folkelivsbilleder. Andre kan have haft nogle romantiske motiver, som henleder tankerne på middelalderens persongallerier, og igen helt andre har haft naturalistiske motiver, som ikke nødvendigvis

Fig. 7. Knabstrup fremstillede også stel og lervarer med blomsterdekorationer som disse polychrome varer. Georg Berggreen fot.

er hjemlige. Fælles for Knabstrup fliserne er, at de har en riflet bagside for at lette indmuringen eller for at få dem til at ligge bedre i et bord, og tillige er der indstempelt Knabstrup fabrikkens karakteristiske varemærke i relief, og desforuden står der »Knabstrup« og »Made in Denmark«.

I Frida Schous tid benyttedes også en særlig glaseringsteknik, som må siges at være noget ud over det sædvanlige. I katalogerne fra den tid kan der læses om en varegruppe, som går under betegnelsen »Keramik i Lakteknik«. På sådanne ting havde man glaseret tingene indvendig med en art guldlak for derpå at besprøjt ydersiderne med en ovenfast lak, som man så dekorerede ovenpå igen. Da denne proces gik allerbedst, var der 20-30 damer beskæftiget på malerstuen med denne dekorationsteknik alene. Tingene i kataloget var: bordskåle, almindelige vaser, kandevaser, gulvvaser, urtepotteskjulere, lysestager, fyrfade, juleklokker, sparegrise og hospitalsvaser, som man malede patienternes navne på. Farverne, som disse ting blev dekoreret med, var hovedsagelig grønne, rødbrune og creme farver.

Fig. 8. Fornemst af alle varer var nok dette mønster, der ikke frembød et væld af farver som fig. 7, men som med sine rolige, grå, gråblå, blå og sorte farver var utrolig velafstemt, og som nok bliver noget af det, som Knabstrup vil blive busket bedst for.

For mange keramiske virksomheder har det været et problem at forny sig, og det lykkedes for Frida Schou og hendes medarbejdere at finde nye veje, og iblandt nyskabelserne fra Knabstrup kom der bl.a. en del keramiske havefigurer på markedet. Det havde tidligere været et problem at få sådanne vejrbestandige, men ved benyttelsen af chamotteler opnåede man den ønskede virkning. Disse skulpturers skaber var billedhuggeren Johannes Hansen, som lod sin frodige fantasi fremtrylle fabelvæsener, dyr, små englebørn og mange andre figurer til at pryde haver, fuglebade og lignende.

Efterhånden fik lervarefabrikken også sit eget laboratorium, hvor man arbejdede med at søge at skabe fornyelser. Her eksperimenterede man sig frem til nye glasurer, dels for at få en bedre farvevirkning, men ikke mindst for at få glasurer frem, som svarede til skiftende tiders smag.

Efter anden verdenskrig var der mange flygtninge her i landet fra nogle af de lande, som var blevet besat af de fremrykkende russiske hære. Det var ikke alle, som var lige begejstrede for tanken om at

blive sendt hjem, og de henslæbte deres tilværelse i flygtningelejre rundt om i landet. Nogle unge arkitektstuderende kom til at bo i nærheden af Frida Schous søster i Jylland, og herigennem kom de i forbindelse med Knabstrup fabrikken. Læser man i håndbøger om, hvem der igennem tiderne har arbejdet for Lervarefabrikken, så er disse unge fremmedes navne også med. Deres kunstneriske evner og håndværksmæssige kunnen blev benyttet i en årrække, til de senere flyttede fra landet for at begynde en ny tilværelse.

I årene efter krigen kom der nye stel på markedet fra Knabstrup, som havde et veludbygget salgsapparat i ind- og udland. Blandt de måske mest populære var det lidt rustikke »Bellman«, hvor man ser glade bønderpar danse hen over fladerne på krus, kander, tallerkener, fade, sildeskåle og meget andet. Ofte er der på disse steldele anbragt en nydelig lille bort bestående af lutter nodetegn, og da det nu er ved at være 25-30 år siden, at man holdt op med at lave disse, er de nu samlerobjekter og stadig meget yndede. Et andet stel havde dekorationer udelukkende med Storm P.-tegninger og var også ret populært. Nydeligst af alle var nok de bedst udførte stel med blomsterdekorationer. Disse dekorationer har kvaliteter i sig, som nok vil gøre det muligt ad åre, at de bliver lige så eftertragtede samlerobjekter, som Kellinghusen fajancerne er det nu om dage.

Frk. Schou blev i 1951 hædret med den kgl. belønningsmedalje i guld, og hendes lange virke på Knabstrup vidner om en usædvanlig personlighed, som i år ville være fyldt 90, og som huskes af sine gamle medarbejdere med den største taknemmelighed.

Indsamlingen af oplysningerne om den keramiske produktion i forbindelse med Knabstrup Teglværk skyldes ikke mindst en meget stor velvilje fra en lang række af de ældre medarbejdere og deres slægtninge, som alle har været kolossalt hjælpsomme og interesserede i, at der er blevet bevaret noget for eftertiden om denne virksomhed. Deres kærlighed til denne fabrik og dens ledelse igennem mange år går som en rød tråd gennem alle beskrivelserne af livet på Knabstrup Teglværk, lervarefabrikken og flisefabrikken, og har efterladt et indtryk af en helt usædvanlig arbejdsplads med ledere af den gamle skole i dette ords bedste forstand.